

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Съединение и разединение Unification and disunity
Том / година Volume / year	V / 2026
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Докторант Владимир Брязов Vladimir Bryazov, PhD, Student
Институция Affiliation	Исторически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ Veliko Tarnovo University “St. St. Cyril and Methodius”
Заглавие Title	ИНТЕНДАНТСКОТО ОБСЛУЖВАНЕ В БЪЛГАРСКАТА ВОЙСКА И ИЗТОЧНОРУМЕЛИЙСКАТА МИЛИЦИЯ В НАВЕЧЕРИЕТО И ПО ВРЕМЕ НА СРЪБСКОБЪЛГАРСКАТА ВОЙНА ОТ 1885 Г. INTENDANT SERVICE IN THE BULGARIAN ARMY AND EASTERN RUMELIAN MILITIA ON THE EVE AND DURING THE SERBO-BULGARIAN WAR OF 1885
Страници Pages	278–290
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-5-278/

ИНТЕНДАНТСКОТО ОБСЛУЖВАНЕ В БЪЛГАРСКАТА ВОЙСКА И ИЗТОЧНОРУМЕЛИЙСКАТА МИЛИЦИЯ В НАВЕЧЕРИЕТО И ПО ВРЕМЕ НА СРЪБСКО- БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА ОТ 1885 Г.

Докторант Владимир Брязов

Исторически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме: Статията има за цел да разгледа състоянието на интендантското обслужване във въоръжените сили на Княжество България и Източна Румелия до Съединението и по време на Сръбско-българската война от 1885 г. Проследява се дейността по снабдяването с облекло, снаряжение, храна и други материали в хода на военните действия, като се разкриват появилите се проблеми и опитите за тяхното преодоляване.

Ключови думи: Хазяйствено/Домакинско отделение; интендантско обслужване; Сръбско-българска война.

Многобройни са изследванията в българската историческа наука, посветени на военното дело и различните му аспекти – организационно развитие на войските, военни кампании, сражения с ключово значение и др. Сравнително рядко обект на проучване е интендантското обслужване, което е от особена важност за боеспособността на една армия. По своята същност службата по снабдяване на една войска има за задача да набавя, съхранява и раздава всички материали, нужни на частите на войската, що се отнася до прехранването, облеклото, снаряжението, въоръжението, също така и за снабдяването с парични средства¹.

В резултат на Руско-турската война от 1877-1878 г. и мирните договори, сключени след нея, се появява третата българската държава върху картата на Европа. Още във „Временно одобрен-

¹ Временно положение за полеовото управление на армията и за устройството на тила. София, 1914, с. 10.

ные общие основания образования и устройства земского войска княжества Болгарскаго“ от 14 май 1879 г. е заложено съществуването на домакинска част („Част хозяйственная“)². С Указ № 23 на княз Александър I Батенберг от 17 юли 1879 г., на основание чл. 161 от Търновската конституция, се създава Военното министерство³, а към него се формират три отделения с наименования: „Инспекторско“, „Строево“ и „Хазяйствено или Домакинско“⁴. Към последното се разкрива длъжността „интендант“, заемана от офицер⁵. В периода на своето съществуване Домакинското отделение е структурна част на различни отдели на Военното министерство. В началото на XX в. със Заповед № 189 от 1901 г. се извършва поредното преустройство на Военното министерство и се създава отдел „Интендантство“, към който преминава Домакинското отделение⁶.

В първите години на своето съществуване Домакинското отделение е натоварено със задачата да изработи бюджета на ведомството, да контролира разходите по съставения бюджет. Друга важна и съществена негова задача е да провежда търгове и да сключва договори за доставка на материали и бойна техника от вътрешността на страната и чужбина⁷. Към него се числят и три вещеве склада в София, Русе и Варна⁸.

Домакинското отделение всъщност е първообразът на интендантството. То изцяло поема грижата за материално обезпечаване на войската. Времето от 1878 до 1885 г., когато се провежда Съединението и последвалата война със Сърбия за неговата защита, не е използвано напълно рационално за цялостното изграждане на облика на службата. От една страна, се изработват точни и ясни изисквания по контрактите (договорите) за снабдяване, качеството на материалите, работата в складовете и снабдяването на войниците с необходимото⁹. От друга страна, не се

² Систематически сборник на законите, указите, заповедите и циркулярите по Военното ведомство от 1877-1878 г. до 1 януари 1901 г. Съставител Иван Хрусанов. София: Военно министерство, 1901, с. 141-148.

³ Българските държавни институции 1879-1986. Енциклопедичен справочник. Съст. Веселин Методиев и Лъчезар Стоянов. София: Държавно издателство „д-р Петър Берон“, 1987, с. 50.

⁴ Държавен вестник, брой № 2 от 04.08.1879 г.

⁵ **Крапчански, Вълкан., Възлов, Димитър., Христов., Георги. и Скачоков, Иван.** Кратък обзор на бойния състав, организация, попълване и мобилизацията на българската армия 1878 до 1944 г. София: Държавно военно издателство, 1961, с. 39.

⁶ Систематически сборник на законите, указите, заповедите и циркулярите по Военното ведомство от 1877-1878 г. до 1 януари 1901 г., с. 1-3.

⁷ **Крапчански, Вълкан., Възлов, Димитър., Христов., Георги. и Скачоков, Иван.** Кратък обзор на бойния състав, организация, попълване и мобилизацията на българската армия 1878 до 1944 г., с. 22.

⁸ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 112.

⁹ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 112.

полагат усилия за изграждане на необходимата вътрешна структура, включително и на снабдителни служби. Заимствана е руската практика – войската изцяло да зависи от частни предприемачи по отношение на битовото осигуряване на личния състав. Нито държавата, нито войската имат напълно създадени структури по снабдяване. Към частите има назначени офицери – интенданти, подчинени на командира на частта. Те имат за задача да следят за складовите наличности, да снабдяват с необходимите материали¹⁰.

Известни сведения за тогавашното състояние на интендантското обслужване се съдържат в спомените на генерал-лейтенант Стефан Паприков. В тях той представя мнението на офицерския корпус, съставен предимно от руски офицери, както и вижданията на част от тогавашния управленски елит за състоянието на войската: „.....нашата войска не е нищо друго, освен продължение от руската армия и че нашата войска може да действа само рядом с руската, а, следователно, всичко, което ще ни бъде необходимо за военно време, ще го намерим готово в руската армия и във всяко време“¹¹.

Написаното от Паприков е красноречиво свидетелство за зависимостта на българската войска от Русия и за политическата обстановка непосредствено преди Съединението. До този момент войската изцяло се изгражда по руски образец. Обучавана е по руски маниер. Въоръжението, облеклото, снаряжението са руски или в голяма степен заимствани от тях. Самото Военно ведомство от момента на неговото създаване до 10 септември 1885 г. е оглавявано от 10 министри – всичките служещи в руската армия.

Разглеждайки развитието на Домакинското отделение в армията до 1885 г., гореизложените обстоятелства трябва да бъдат взети задължително под внимание. Тя се оформя в периода от обявената през септември 1885 г. мобилизация и по един динамичен, макар и кратък начин в хода на бойните действия се развива.

В навечерието на събитията от септември 1885 г. и произтеклите от тях последици княжеската войска в отделните си подразделения – дружини и полкове, както и в техните складове, разполага с 26 706 калпака, 4046 фуражки, 33 580 мундира, 30 820 панталона, 2744 шаячни куртки, 23 435 шинела и 28 028 чифта ботуши¹². Като се има предвид, че мирновременният състав на армията наброява около 15 000 души, наличното облекло в

¹⁰ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 111.

¹¹ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 654.

¹² История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 113.

частите е напълно достатъчно. Но не такава е картината след извършената мобилизация в началото на септември, когато получилите повиквателни мъже пристигат в казармите, преди да се е сменило облеклото от лятно към зимно, а и част от него трябва да се бракува по негодност и да се отпише от складовите наличности. Според някои изследователи 1/3 от наличното облекло е било износено и негодно за употреба¹³. В складовете на частите се числят още и материали за изработване на униформи: шинелно сукно за направата на 5722 шинела, тъмнозелено сукно за мундири, което е налично и ще стигне за ушиването на 6418 броя¹⁴ и за 8000 панталона¹⁵. В трите главни склада – София, Русе, Варна, наличността е 1429 калпака, 328 шинела, 8247 панталона, 26 403 мундира, 8077 чифта ботуши и 67 000 детайла за направа и ремонт на наличните ботуши¹⁶. От представените данни става ясно, че княжеската войска към септември-октомври 1885 г. разполага общо с 28 139 калпака, 66 401 мундира, 39 067 панталона, 29 485 шинела, 2744 шаячни куртки, 36 105 чифта ботуши. От тях едва могат да се окомплектоват около 30 000 комплекта пълен набор облекло. Като се има предвид, че мобилизираните са близо 70 000 души, следователно облеклото е недостатъчно за всички призовани в казармите.

Недостигът на облекло, независимо от какъв вид, изобщо не трябва да се подценява, тъй като мобилизацията се извършва в есенно време и може да продължи и през зимата. Военното командване и правителството предприемат мерки по въпроса, като намират решение в реквизицията. Причина за това е малкият брой текстилни фабрики в страната, които да произвеждат необходимото количество материали за облекло. Трябва да се уточни, че изключение прави град Сливен, където шаячната и сукнената промишленост е била добре развита към момента, но тя е осигурявала материали за облекло предимно на източнорумелийските въоръжени сили. С реквизираните материали от страна на държавата до започването на войната се изработват: куртки, панталони, шапки, ризи, навуща, цървули, кожуси и др.¹⁷. Въпреки това недоокомплектоваността на въоръжените сили продължава да бъде голяма. Основният недостиг, който изпитва армията по време на войната, от гледна точка на облекло, са шинелите. В хода на военните действия Военното министерство успява да за-

¹³ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 72.

¹⁴ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 113.

¹⁵ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 72.

¹⁶ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 113.

¹⁷ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 73.

купи 20 000 готови шинела, но те пристигат по частите чак след приключване на активните сражения¹⁸.

По отношение на снаряжението в научната литература по темата е представена една картина на недоокомплектоване и недостиг. Сведение за това получаваме и от спомените на капитан Паприков, началник-щаб на Западния корпус по време на войната. Тук е моментът да се каже, че колкото са били педантични офицерите и чиновниците от домакинската служба към качеството на материалите за униформи – сукно, ленено и конопено платно, и впоследствие към тяхното изработване, върху снаряжението на войската не се е обръщало достатъчно внимание. Липсват дори установени образци и скици за предметите, принадлежащи към обмундировката на войниците. Най-често се използват стари образци патронни паласки, останали от руската или турската армия, които са станали негодни за употреба¹⁹. Посочва се още, че бригадните командири, както и тези на отделните части, са разпореждали да се изработват паласки от подръчни средства и материали, като стари кожени турски и руски раници²⁰. До пролетта на 1885 г. положението с раниците за личен багаж на войниците е също лошо – на практика във войската няма такива. През 1884 г. Народното събрание гласува и отпуска на Военното министерство девет милиона лева за нуждите на войската²¹, като с част от тези средства се закупуват 15 000 раници и 15 000 сухарни торби руски образец. Закупените раници за нуждата на войската не се окомплектовани. Те пристигат без принадлежащите към тях котелки за храна и бъклици за вода²². Закупени са и 15 000 платнища (мушами)²³. Вследствие на този недостиг след извършената мобилизация повече от половината мъже остават без снаряжение²⁴. Това принуждава командирите на отделните части да „разстроят“ пълните комплекти с цел те да бъдат разпределени между мобилизираните войници. Така един войник носи раница, а друг носи две сухарни торби, като едната се използва вместо раница²⁵. На войниците е наредено да

¹⁸ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 102.

¹⁹ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 113.

²⁰ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 113.

²¹ ДВИА, ф. 10, оп. 2. а.е. 8., л. 132.

²² История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 113.

²³ Крапчански, Вълкан., Възелов, Димитър., Христов., Георги. и Скачков, Иван. Кратък обзор на бойния състав, организация, попълване и мобилизацията на българската армия 1878 до 1944 г. София: Държавно военно издателство, 1961, с. 31.

²⁴ снаряжение, *мн. -я, ср.* (рус.). Всичко, с което е снабден отделният войник, военна част или армия, освен оръжието и храната; амуниция, екип. – Речник на българския език (онлайн). Институт за български език. <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/снаряжение/>

²⁵ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с.71.

приспособяват или собствени торби, или да си шият от какъвто и да е плат с цел да си съхраняват раздадените им патрони²⁶. И при снаряжението, както при облеклото, се прибегва до реквизиция. Раниците, патронните сумки, сухарните торби се заменят с всевъзможни торби. Капитан Паприков допълва още: „При всичко това снаряжението оставаше недостатъчно....., трябваше да носят патроните по джобовете си, а хляба в пазвите“²⁷. По същия начин стои въпросът за общовойсковото снаряжение – липсват съдове за приготвяне на храна и каквито и да било други материали от първа необходимост.

В хода на войната недостигът на снаряжение проличава все повече. Реквизираното имущество от къщи и дюкяни е твърде малко и не подобрява положението на войската. След сражението при Пирот на 14 и 15 ноември 1885 г. в свой доклад до Щаба на Армията началник-щабът на Западния корпус капитан Стефан Паприков пише: „Обмундироването във всички части се намира в неудоволетворително състояние“²⁸. Той съобщава за лошото състояние на ботушите, които се разпадат по краката на войниците, а възможността за заместването им с цървули не е спасение, защото се изпокъсват и снабдяване с нови няма. Той описва и войниците в южнобългарската войска, като ги определя като „полуголи“. Някои от тях имат шинели, но те са твърде вехти и скъсани. Подчертава, че снаряжението на частите от севернобългарската войска е по-задоволително в сравнение с южнобългарската. Той отново изтъква факта, че: „...има войници, които си носят патроните в поясите или в джобовете. Има войници, които нямат раници, нито торби“²⁹.

От съществено значение е и въпросът с изхранването на войската през разглеждания период. Предшественикът на Интендантството – Домакинското отделение, е натоварен и с тази задача, освен със снабдяването на войската и частите ѝ с необходимите материали по облекло и снаряжение. В мирно време начинът на изхранване на войската се извършва съгласно изисквания на „Положение за управление на домакинството във войската в мирно време“³⁰. Основният принцип, който се следва, е войниците да получават храната в натура и само при особено изключение под формата на порцион – пари. За целта изхранването се организира чрез сключване на договори с частни предприемачи за доставка на различни хранителни продукти. Поради

²⁶ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 71.

²⁷ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 71.

²⁸ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 71.

²⁹ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 814.

³⁰ Йорданов, Иван. Тилът на Българската армия 1885 – 1990. Троян, 2020, с. 20.

тази причина Военното ведомство не е създадо и организирано по никакъв начин складови наличности с храна. С обявяването на мобилизацията и дислокацията на войсковите части възниква голям проблем с изхранването. В договорните отношения между ведомството и доставчика е записано, че при преместване на съответната част на разстояние по-голямо от 30 километра от постоянния гарнизон или увеличаване на числения състав доставчикът спира да изпълнява задълженията си по договора. Вследствие на това частите се принуждават сами да подсигурят изхранването си. Домакинското отделение в такъв момент прибегва до реквизиция и събиране на храна от населението³¹. Предвид ранния етап от развитието на войската и многото неуредици, които съществуват в нея, трябва да се каже, че „тиловото управление“, такова каквото ни е познато в по-ново време, тогава не съществува. Не съществува предварително изработен план за снабдяване на войските с необходимите продоволствия след извършената мобилизация, по време на похода и активните бойни действия. Командващите офицери се опитват да запълнят тази празнота, като задачите по снабдяване се прехвърлят от Военното министерство на Вътрешното министерство и гражданската администрация по региони. В Щаба на армията има офицери, представители на всички подразделения на войската – началник на артилерията, главен инженер, главен лекар и началник на Хазайственото (Домакинското) отделение³². През разглеждания период тези представители не разполагат с необходимите средства и структури, за да изпълняват разпорежданията на Щаба.

Хазайственото отделение към Щаба на Действащата армия отговаря за снабдяването на войската с необходимите храна, облекло и други материали. За пръв командир на това отделение на 9 септември 1885 г. е назначен капитан Георги Мечков. Длъжността му в Щаба е определена като „адютант по хазайствената част“³³. Един месец по-късно, на 8 октомври, капитан Мечков е командирован в Щаба на Западния корпус на действащата армия и на неговото място като „завеждащ хазайството“ е назначен капитан Петър Галунски³⁴. С обявяването на войната от Сърбия нуждата от офицери в сформираниите части от българската войска става голяма, поради което капитан Петър Галунски е командирован за началник на Дупнишката опълченска

³¹ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 73.

³² История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 803.

³³ Йорданов, Иван. Тилът на Българската армия 1885 – 1990. Троян, 2020, с. 419.

³⁴ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 803.

дружина. На неговото място в Щаба не е назначен никой. Така в най-важните моменти от войната действащата армия се оказва без действащ орган по снабдяването и изхранването, каквото е интендантството. Управлението на това отделение е поето от началника на Щаба и донякъде от помощника му капитан Никола Антикаров³⁵.

Със смяната на капитан Георги Мечконеv от капитан Петър Галунски активната кореспонденция, свързана с опитите за набавяне на максимално повече сукно за мундири и дрехи, изцяло се насочва към коменданта на Сливен – майор Петко Стоянов. Това е засвидетелствано от множеството телеграми и рапорти, изпратени от Петър Галунски до Сливен³⁶. В края на XIX в. град Сливен се явява основен текстилен производител, а оттам и основен вътрешен снабдител на армията с платове. Текстилната фабрика, с която Домакинското отделение работи, е основана от търговско дружество „Напредък“. Тя става основен вътрешен снабдител на шинелно сукно за войската непосредствено преди и по време на Сръбско-българската война.

Спешната нужда от облекло, с което да се обличат мобилизираните, и то да е подходящо за есенните и зимни месеци, проличава от телеграма № 527 от 19 октомври, изпратена от капитан Петър Галунски до военния комендант на Сливен. Тя гласи следното: „Моля заставете шивалнята да работи ден, нощ и в празник... Бързайте шинелите“³⁷. Постоянната надпревара с времето и опитите на Хазайственото отделение да снабди с възможно повече комплекти облекло войската продължават и в периода, когато вече между България и Сърбия се водят активни бойни действия.

Въпреки положените усилия от Домакинското отделение, недостигът по материалната част продължава до края на войната. Според сведенията на капитан Паприков недостигът с облеклото надвишава 50 000 комплекта³⁸. Знаейки, че България успява да мобилизира около 110 хиляди мъже, заедно с доброволческите отряди и опълчението, то може да се заключи, че 50% от състава на въоръжените сили не е доокомплектуван. Редица автори изтъкват по-подготвеното материално-техническо обезпечение на Сърбия за войната, която тя започва, което би следвало да е гаранция за нейния успех³⁹.

³⁵ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 804.

³⁶ ДВИА, ф. 10, оп. 2, а.е. 8., л. 47.

³⁷ ДВИА, ф. 10, оп. 2, а.е. 8, л. 263.

³⁸ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 94.

³⁹ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 245.

Домакинското отделение, както по-горе бе споменато, се опитва да преодолее недостига на облекло чрез реквизицията, а с настъпването на месец ноември и започването на сраженията реквизицията се оказва и най-добрият способ за изхранване на войската. От момента на мобилизацията, напускането на гарнизоните и квартируването на частите на биваци или в населени места, изхранването на войската се осъществява чрез отпускане на парични средства. На всеки войник се полагат 40-50 стотинки на ден, а след 1 ноември сумата нараства на 60 стотинки за дневна дажба⁴⁰. С отпускнатите средства могат да се закупят 350 грама хляб, 50 грама говеждо месо или 10 грама агнешко⁴¹. При честата смяна на дислокацията, този метод за изхранване става труден за осъществяване.

Във връзка с реквизиционното хранене Щабът и органите по снабдяването натоварват окръжните управители със задължението да изхранват частите, които се намират на територията на поверените им области. Издава се правилник за провеждане на реквизицията, според който тази задача се възлага на окръжните комисии. Обект на реквизицията стават следните стоки: брашно, добитък, дърва, сено и ечемик за кавалерията. За да не се допусне глад, на окръжните управители е наредено да не чакат заповед, а при нужда и поискване от военната част да се раздава храна⁴². На практика окръжните управители се превръщат в интенданти по изхранването на войската. С цел избягване на злоупотреби с Приказ № 168 по Военното ведомство от 1 ноември 1885 г. военният министър капитан Константин Никифоров нарежда на частите, които се изхранват чрез реквизицията, да не се отпускат никакви средства⁴³. Окръжните комисии (продоволствена) и управителите се стремят ежедневно да осигуряват нужното количество храна за войската, както и необходимите коли и коне за придвижването на продоволствията на местата, където са разположени частите.

С напредването на войната се усъвършенства работата на домакинската служба, методите и способите, които тя използва. На 21 ноември 1885 г. с Приказ № 185 по Военното ведомство се обявяват положения (правилници) за: устройство на тилните магазини и етапни пунктове; управление на продоволствените магазини; конвоиране на транспортите; приемане и управление на продуктите и материалите и разходване на продуктите и ма-

⁴⁰ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 804.

⁴¹ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 804.

⁴² История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 804.

⁴³ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 804.

териалите⁴⁴. Съгласно някои от тях по пътя София-Пирот в региона на Сливница и Цариброд се създават тилови магазини, а в Пирот – разходен магазин. Всеки тилов магазин има три основни направления: продоволствено, обмундировъчно и огнестрелно. Тиловият магазин попълва разходния, а оттам се отпускат необходимите продоволствия за изхранване на войската и задържане на определени количества запас, нещо, което до този момент не съществува⁴⁵.

Към магазините се създават пекарни, които трябва да приготвят хляб за изхранването на 10 000 души ежедневно. Командването на фурните е поверено на офицер – комендант и трима представители от продоволствената комисия, която назначава началници на отделите на тиловия магазин, а за персонал се назначават мъже от опълчението⁴⁶. За кратко време се изгражда логистична мрежа за създаване на складове с хранителни продоволствия, неприкосновен запас, и пекарни за хляб, които да са в близост до действащите военни части по фронтовите позиции. До този момент на домакинската служба не ѝ се е налагало да работи във военно време, поради което няма и необходимата готовност, но тя успява, макар и с цената на много затруднения, да изпълни своите задачи по снабдяването, изхранването и обслужването на армията.

В южнобългарските земи положението не е по-различно. Източнорумелийската милиция наброява в състава си 12 пехотни дружини, една конна сотня, техническа рота, полубатерея и учебен батальон⁴⁷. Към тях трябва да се прибави и сформирането на жандармерия, която има за цел да се грижи за вътрешния ред и спокойствие на гражданите. Частите, съставлящи Източнорумелийската милиция, се разполагат в по-големите селища на територията на Източна Румелия. Въпреки че на практика милицията е създадена въз основа на решение, взето от Временното руско управление, и е приемана за част от въоръжените сили на султана, по своята същност и личен състав тази военна част има чисто български характер. Самият факт, че е създадена върху основата на Българската земска войска и нейното обратно преливане в редиците на Българската войска след септември 1885 г. потвърждава това твърдение. До започването на Сръбско-българската война през ноември 1885 г. в Южна България общата численост на мобилизираните мъже в редовната войска и добро-

⁴⁴ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 807.

⁴⁵ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 807.

⁴⁶ История на Сръбско-българската война 1885 г. София: Щаб на армията, 1925, с. 808.

⁴⁷ **Въчков, Александър.** Сръбско-българската война – 1885 г. София, 2000, с. 14-15.

волческите отряди възлиза на 42 350 души⁴⁸. Общият брой на мобилизираните в Северна и Южна България към есента на 1885 г. възлиза на близо 110 000 мъже. Според различни изследвания в Княжеството под знамената са призовани са между 66 000 и 68 000 души⁴⁹. Трябва да се подчертае фактът, че в Южна България мобилизацията на въоръжените сили протича сравнително бързо. Причина за това донякъде е, че през август 1885 г. началникът на милицията и жандармерията издава заповед за свикване на запасници за провеждане на учебни маневри от 2-ри до 22-ри септември⁵⁰. На практика при обявената мобилизация след Съединението голяма част от мъжете вече се намират в казармите. Всички източници, включително и спомени от епохата, свидетелстват за затруднения при обличането на милиционерите и жандармеристите. Налични са и документи, свързани с провеждането на търгове, които имат за цел намиране на майстори за изработка на необходимото количество дрехи.

Именно заради това мобилизираните бойци често са със свое лично гражданско облекло. Записките на капитан Стефан Паприков са красноречиво доказателство, че недостигът на облекло и снаряжение е изключително голям: „Странна картина представляваше южнобългарската войска, когато маршируваше към Сливница: в една и съща част, едни с летни фуражки и селски ямурлуци, други с калпаци, рубашки и кожуси, трети с куртки, потури и наметнати с черги – пъстрота, която им предаваше вид на башибозуци и им спечели прозвището „печенег“⁵¹.

Изложените дотук сведения за положението на Източнорумелийската милиция и жандармерия по темата за облеклото и обмундировка към него сочат огромен недостиг и липси. Може да се твърди, че това се отнася за нея от самия момент на създаването ѝ през 1878 г. и продължава дори след преминаването ѝ под командването на княз Александър I Батенберг. При извършване на мобилизацията наличните в складовете облекло и снаряжение са напълно недостатъчни спрямо броя на явилите се под знамената в защита на Съединението. Положението със снаряжението е също сходно. От представените складови налич-

⁴⁸ Крапчански, Вълкан., Възелов, Димитър., Христов., Георги. и Скачоков, Иван. Кратък обзор на бойния състав, организация, попълване и мобилизацията на българската армия 1878 до 1944 г. София: Държавно военно издателство, 1961, с. 42.

⁴⁹ Крапчански, Вълкан., Възелов, Димитър., Христов., Георги. и Скачоков, Иван. Кратък обзор на бойния състав, организация, попълване и мобилизацията на българската армия 1878 до 1944 г. София: Държавно военно издателство, 1961, с. 43.

⁵⁰ Луков, Георги., Палангурски, Милко. Предислокацията на българските войски през септември 1885 г. – В: Съединението на България от 1885г. 130 години по-късно. Пловдив, 2015, с. 100.

⁵¹ Паприков, Стефан. Сръбско-българската война 1885. София, 2011, с. 138.

ности и спомените на Стефан Паприков може да се заключи, че то е било крайно недостатъчно и въпреки направените усилия да се подсигурят необходимите вещи, положението не се променя особено до края на войната със Сърбия.

През разглеждания период интендантското обслужване се изгражда като основна структура по въпросите със снабдяването на войската. Изградено изцяло по руски образец, то се оказва практически неподготвено за осъществяване на своите задачи във военно време, заради което среща големи трудности. От представената информация може да направим извода, че службата по снабдяването в мирно време успява да подсигури материалното обезпечение на войската както в Княжество България, така и в Източна Румелия, но до момента на започване на мобилизацията, тъй като се отпускат значими средства за закупуване на необходимото снаряжение – раници, платнища и др. С обявяването на мобилизацията бързо се установява слабата готовност на армията да подсигури необходимите количества облекло, снаряжение и храна за изхранването на мобилизираните мъже. Въпреки големите дефицити Домакинското отделение в най-кратки срокове започва да работи по въпросите с набавянето на всички необходими продоволствия. С помощта на дарения, реквизиране, ангажиране на голяма част от шивачите в държавата да шият в полза на войската се прави всичко възможно армията материално да се обезпечи за военния конфликт.

Времето до 1885 г. не е използвано напълно рационално за развитие на снабдителната служба. Необходимо е да се вземе предвид и тогавашното разбиране, че ако България води война, то Русия непременно ще е на нейна страна и ще подсигури всичко необходимо. Обстановката обаче през ранната есен на 1885 г. и бързото охлаждане на отношенията с Руската империя подлагат българската войска и нейните структури на сурово изпитание. На българската държава ѝ се налага напълно сама да се подготви материално и морално за защитата на обявеното на 6 септември Съединение между Княжество България и Източна Румелия. Големите материални липси са запълнени с решителното командване от страна на офицерите, с високия боен дух и жертвотовността на войниците в защита на Съединението. Поуките от Сръбско-българската война са в основата на реформата, започнала още през 1886 г. с цел да се предотврати в бъдеще изпадането в подобна тежка ситуация на държавата и войската.

INTENDANT SERVICE IN THE BULGARIAN ARMY AND EASTERN RUMELIAN MILITIA ON THE EVE AND DURING THE SERBO-BULGARIAN WAR OF 1885

Vladimir Bryazov, PhD, Student

Veliko Tarnovo University "St. St. Cyril and Methodius"

Abstract: The article aims to examine the state of intendant (quartermaster/logistics) service in the armed forces of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia up to the Unification and during the Serbo-Bulgarian War of 1885. The activities related to the supply of clothing are traced and so are the equipment, food, and other materials during the course of military operations, revealing the problems that emerged and the attempts to overcome them.

Keywords: Economic/Household Department; intendant service; Serbo-Bulgarian War.

Докторант Владимир Брязов

Исторически факултет

ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“

Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2,

E-mail: vladobrquezov@gmail.com

ORCID № 0009-0008-6646-8585